

اندیشه سیاسی امام خمینی علیه السلام

تجف لکزایی

پرونده علوم و فرهنگ اسلامی

www.ketab.ir

اندیشه سیاسی امام خمینی

نجف لکزایی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: دانشگاه باقرالعلوم (ع)
- ویراستار: محمدباقر انصاری
- ویرایشگر: محمد اسماعیل تباتیان
- چاپ: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۱۸۰۰ تومان
- عنوان: ۳۲۳؛ شاب: ۵۲۱

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهدا (صفائیة)، کوچه آمل، پلاک ۴۲

تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵-۳۷۸۵۱۱۵۸ - کدپستی: ۳۷۱۵۶-۱۶۴۳۹

مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۱۰۲۴

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی غرب دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده

طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۶۶۹۵۱۵۳۲

وب سایت: www.pub.isca.ac.ir؛ پست الکترونیک: nashr@pub.isca.ac.ir

سرشناسه: لکزایی، نجف، ۱۳۳۸-

عنوان و نام پدیدآور: اندیشه سیاسی امام خمینی (ع)/ نجف لکزایی؛ تهیه: دانشگاه باقرالعلوم (ع)

مشخصات نشر: قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پایگاه علوم

و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴

مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص: جدول

شابک: ۱۸۰۰۰۰ ریال: 978-۰0۰۱۰۰-218-0

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص: [۲۸۵] - ۲۹۰؛ همچنین به صورت زیرنویس

یادداشت: نمایه.

موضوع: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-

۱۳۶۸ - دیدگاه درباره سیاست و حکومت

موضوع: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-

۱۳۶۸ - نقد و تفسیر

موضوع: اسلام و سیاست

شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و

فرهنگ اسلامی، دانشگاه باقرالعلوم (ع)

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۱۸۵۲۷ الف ۵/ س ۱۵۷۲/ DSR

رده‌بندی دی‌رجی: ۹۵۵/۰۸۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۱۲۸۷۶

فهرست

مقدمه ۱۳

فصل اول: مفاهیم و روش‌شناسی اندیشه سیاسی امام خمینی

اهداف فصل ۱۷

گفتار اول: مفاهیم ۱۷

۱. سیاست ۱۷

۲. اندیشه سیاسی ۲۳

گفتار دوم: سیاست در اندیشه امام خمینی ۲۵

جایگاه سیاست در آثار امام خمینی ۲۵

انواع سیاست در نگاه امام خمینی ۲۵

گفتار سوم: روش‌شناسی اندیشه سیاسی امام خمینی ۳۰

۱. روش تحلیل سیستمی ۳۱

الف) توصیف روش ۳۱

ب) تطبیق روش ۳۲

ج) ارزیابی ۳۳

۲. روش بحران ۳۴

۳۴	الف) توصیف روش
۳۵	ب) تطبیق
۳۵	ج) ارزیابی
۳۶	۳. روش مفهومی
۳۶	الف) توصیف روش
۳۸	ب) تطبیق روش
۳۹	ج) ارزیابی
۳۹	۴. روش تحلیل گفتمانی
۳۹	الف) توصیف روش
۴۳	ب) تطبیق روش
۴۶	ج) ارزیابی
۴۶	۵. روش راهبردی
۴۶	الف) توصیف روش
۴۶	ب) تطبیق روش
۴۷	ج) ارزیابی
۴۷	روش پیشنهادی: روش میان رشته‌ای
۵۱	جمع‌بندی
۵۲	منابع برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: فلسفه سیاسی امام خمینی

۵۳	اهداف فصل
۵۳	مقدمه
۵۴	مفهوم فلسفه سیاسی

۵۷	گفتار اول: معرفت شناسی سیاسی از منظر امام خمینی
۵۹	گفتار دوم: هستی شناسی سیاسی از منظر امام خمینی
۶۰	مبدأ هستی
۶۲	معاد و مقصد
۷۴	گفتار سوم: انسان شناسی
۷۴	ویژگی های انسان
۷۴	الف، ویژگی های ذاتی انسان
۷۹	ب) ویژگی های اکتسابی انسان
۸۴	گفتار چهارم: نظام سیاسی
۸۵	نظام سیاسی و مسئله مشروعیت
۸۷	نظریه های مشروعیت
۹۰	نظام سیاسی مشروع
۹۲	اهداف نظام سیاسی اسلامی
۹۳	۱. تربیت و هدایت انسان
۹۵	۲. اجرای احکام اسلام، به ویژه تحقق عدالت اجتماعی و خدمت به مردم
۹۷	۳. حفظ وحدت و نظام مسلمانان و مبارزه با موانع تکامل انسان
۹۸	۴. تکامل انسان و سیر الی الله و قرب الاهی
۹۸	هدایت و رهبری الاهی
۱۰۲	جمع بندی
۱۰۴	منابع برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: اخلاق سیاسی امام خمینی

۱۰۷	اهداف فصل
۱۰۷	مقدمه

گفتار اول: نظام اخلاقی امام خمینی.....	۱۰۸
۱. سرآغاز نظام اخلاقی امام خمینی.....	۱۰۸
۲. ویژگی‌های ابتکاری نظام اخلاقی امام خمینی.....	۱۱۰
الف) جایگاه ویژه در طبقه‌بندی علوم.....	۱۱۰
ب) ملاک کتاب اخلاق.....	۱۱۱
ج) ملاک فعل اخلاقی.....	۱۱۲
د) برخورداری از چارچوب سیاسی - اجتماعی.....	۱۱۵
هـ) ترسیم سیاسی نظام فضایل و رذایل.....	۱۱۸
۱. و. ع. ا.....	۱۱۹
۲) جبر چهار.....	۱۲۷
گفتار دوم: پیوند نظام اخلاقی با نظام سیاسی امام خمینی.....	۱۳۳
جمع‌بندی.....	۱۴۳
منابع برای مطالعه بیشتر.....	۱۴۴

فصل چهارم: فقه سیاسی امام خمینی

اهداف فصل.....	۱۴۵
مقدمه.....	۱۴۵
گفتار اول: ساختار نظام سیاسی از منظر امام خمینی.....	۱۴۶
۱. دلایل ضرورت تأسیس نظام سیاسی اسلام.....	۱۴۶
۲. عناصر نظام سیاسی اسلامی.....	۱۵۰
الف) پیشینه و جایگاه بحث ولایت فقیه.....	۱۵۱
ب) نظریه رهبری و نظریه دولت.....	۱۵۵
ج) ادله ولایت فقیه.....	۱۵۶

۱۵۶	۱. دلیل عقلی.....
۱۵۷	۲. دلیل نقلی.....
۱۶۱	(د) شرایط ولی فقیه.....
۱۶۵	(ه) ولایت مطلقه فقیه.....
۱۶۹	(و) شرایط زمان و مکان و ولی فقیه.....
۱۷۴	۳. مبنای نظام سیاسی اسلامی.....
۱۷۹	۴. شبکه قدرت.....
۱۷۹	(الف) اقلیت‌های انانیتی.....
۱۸۰	(ب) زنان.....
۱۸۳	گفتار دوم: کارویژه‌های نظام سیاسی.....
۱۸۳	۱. مرکز تصمیم‌گیری.....
۱۸۳	۲. حدود و قلمرو اختیارات دولت اسلامی.....
۱۸۶	۳. جریان قدرت در نظام سیاسی اسلامی.....
۱۸۷	(الف) مردم.....
۱۸۸	(ب) مطبوعات.....
۱۸۹	۴. بازخورد.....
۱۸۹	(الف) حق نظارت مردم بر حکومت.....
۱۹۰	(ب) امر به معروف و نهی از منکر حاکمان توسط مردم.....
۱۹۰	(ج) پاسخگوبودن حکومت.....
۱۹۰	(د) حق اعتراض.....
۱۹۰	(ه) حق انتقاد مردم از حکومت.....
۱۹۱	(و) قیام و انقلاب.....
۱۹۲	جمع‌بندی.....
۱۹۲	منابع برای مطالعه بیشتر.....

فصل پنجم: ثبات و تحول در اندیشه امام خمینی

اهداف فصل	۱۹۵
مقدمه	۱۹۵
۱. مفهوم قاعده و اصل	۱۹۷
۲. کارایی و کاربرد قواعد و اصول	۱۹۸
۳. قمر و قواعد و اصول	۲۰۰
مختار اول: قواعد و اصول اندیشه سیاسی امام خمینی	۲۰۳
۱. اصل تکلیف	۲۰۳
۲. قاعده تبعیض احکام از مصالح و مفاسد	۲۰۶
۳. اصل مصداق	۲۰۷
۴. اصل حفظ نظام	۲۱۳
۵. اصل دعوت و گسترش اسلام	۲۱۴
۶. اصل نفی سبیل	۲۱۷
۷. اصل تقدیم اهم بر مهم	۲۱۹
۸. اصل عمل به قدر مقدور	۲۲۰
۹. قاعده «المیسور لایسقط بالمعسور»	۲۲۲
۱۰. اصل عدالت	۲۲۲
۱۱. اصل ضرورت حکومت	۲۲۳
۱۲. اصل ولایت الهی	۲۲۴
۱۳. اصل تدریج	۲۲۵
۱۴. اصل در نظر گرفتن مقتضیات زمان و مکان	۲۲۶
۱۵. قاعده لاضرر و لا ضرار فی الاسلام	۲۲۸
۱۶. قاعده مقابله به مثل	۲۳۲

۱۷.	المعروف عرفاً كالمشروط شرطاً.....	۲۳۳
۱۸.	تبعية العمل للنية.....	۲۳۵
۱۹.	وفای به عهد.....	۲۳۵
۲۰.	قاعده حرمت کمک بر گناه.....	۲۳۶
۲۱.	اسل عدم ولایت افراد بر یکدیگر.....	۲۳۷
۲۲.	قاعدۀ رجوع جاهل به عالم.....	۲۳۸
۲۳.	قاعده الاسلام بجبّ ما قبله.....	۲۳۸
۲۴.	قاعده غیروا که تسبیح المحظورات.....	۲۳۹
۲۵.	قاعده نفی عسر و حرج.....	۲۴۰
۲۶.	ملازمه بین حکم عقار حکم ع.....	۲۴۱
۲۷.	تقیه.....	۲۴۲
۲۸.	مشورت در امور دنیوی و غیر و حیای.....	۲۴۵
۲۹.	عدم تبعیض.....	۲۴۵
۳۰.	وجوب تعظیم شعائر الهی و حرمت اهانت به آنها.....	۲۴۶
۳۱.	تألیف قلوب.....	۲۴۶
۳۲.	قاعده دره.....	۲۴۷
۳۳.	قاعده الزام.....	۲۴۸
۳۴.	تولی و تبری.....	۲۴۹
۳۵.	قاعده سلطنت.....	۲۵۰
۳۶.	قاعده احسان.....	۲۵۰
۳۷.	قاعده من له الغنم فعلیه الغرم.....	۲۵۱
۳۸.	مصونیت سفیران.....	۲۵۱
۳۹.	قاعده صلح.....	۲۵۲

۴۰.	حرمت جان مسلمان.....	۲۵۲
۴۱.	قاعده مقدمه واجب.....	۲۵۳
۴۲.	اصل اجتهاد.....	۲۵۵
	گفتار دوم: نقد و بررسی دیدگاه‌ها در زمینه تطور اندیشه سیاسی امام خمینی.....	۲۵۸
۱.	تحولات اندیشه سیاسی امام خمینی.....	۲۶۰
۲.	تحلیل‌های مختلف در تبیین تحولات اندیشه سیاسی امام خمینی.....	۲۶۶
۳.	دیدگاه نگارنده.....	۲۷۲
	جمع‌بندی.....	۲۷۵
	منابع بررسی و نگارش.....	۲۷۷
	خاتمه.....	۲۷۹
	کتابنامه.....	۲۸۵

نمایه ۱

آیات.....	۲۹۱
اعلام.....	۲۹۳
اصطلاحات.....	۲۹۷
کتاب‌ها.....	۳۰۲
مکان‌ها.....	۳۰۳

گذشت چند دهه از استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی و تجربه سی ساله آن، اکنون فرصت مناسبی برای کاوش‌های نظری در عرصه سیاست و حکومت فراهم کرده است. از مهم‌های دیگر، اهتمامی که به اسلامی‌سازی علوم انسانی در جامعه علمی پدید آمده، بحث‌ها و مطالبه مقام معظم رهبری، حفظه الله، از رونق بیشتری برخوردار شده است. ریزانزوده شدن درس «اندیشه سیاسی امام خمینی» به مجموعه دروس دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، اهتمامی که جمهوری اسلامی در عمل به اندیشه‌های امام خمینی دارد و لازمه به این امور آشنایی بیشتر با افکار و اندیشه‌های ایشان است، باعث می‌شود که در این بررسی و تحلیل اندیشه سیاسی امام خمینی حائز اهمیت و اولویت است؛ لذا نوشته حاضر با هدف بررسی و تبیین اندیشه سیاسی ایشان به نگارش درآمده است.

منظور از «اندیشه سیاسی» تفکری منظومه‌ای، منسجم و روشمند است که ضمن کلیت و شمول هم عقاید و ارزش‌ها و هم آرای سیاسی را در بر گیرد. چه بسا کسانی بدون عنایت به یک منظومه فکری به «امر سیاسی» بپردازند، که در این صورت، موضع‌گیری این افراد مستقل از آن منظومه است. چنین کسانی در عالم اسلام بیشتر سیاست‌پیشه بوده‌اند تا متفکر اسلامی. امام خمینی جامع تمامی این ویژگی‌هاست؛ هم اندیشه سیاسی وی یک اندیشه منظومه‌ای است؛ یعنی در حد نظریه قابل بحث و بررسی است و هم خود این اندیشه را در عمل نشان داد و به «امر سیاسی» پرداخت و در همین جهت به نحو متقابل از «عمل سیاسی» برای بسط اندیشه سیاسی خویش بهره گرفت.

اندیشه سیاسی امام خمینی یک اندیشه سیاسی دینی است. ایشان در قامت مجتهدی دین‌شناس و سیاستمداری زمان‌شناس، معنا و هویت سیاست را از درون مکتب اسلام جستجو می‌کرد؛ از این‌رو دین و سیاست در اندیشه امام خمینی ارتباط وثیقی دارند؛ به گونه‌ای که تفکیک سعادت اخروی انسان از زندگی اجتماعی و دنیوی، نه تنها غیرممکن است، بلکه تمام آموزه‌های اسلام با سیاست مرتبط است.

در تردید، اندیشه سیاسی هر اندیشمندی مبتنی بر پیش‌فرض‌های نظری و نیز اصول، قواعدی است که در چارچوب آنها می‌اندیشد. از پیش‌فرض‌ها که همانند نخ سببیم، اجزای گوناگون اندیشه سیاسی را انسجام می‌دهد با عنوان «مبانی» نام برده می‌شود. اصول و قواعد نیز نقش رابط میان مبانی و اندیشه‌ها را بر عهده دارند که از سویی ثابت و از سوی دیگر منعطف است. «اصول» ثابت است، اما اینها در معین در هر زمان چیست، به شرایط عینی بستگی دارد.

اندیشه سیاسی امام خمینی متأثر از ابعاد مختلف اندیشه ایشان در حوزه‌های عرفانی، فلسفی، فقهی و کلامی است، به طوری که می‌توان نوعی نظام اندیشه‌ای منسجم، جامع و منطقی را در آثار مختلف ایشان یافت که اجزای مختلف آن با هم مرتبط‌اند؛ از همین‌رو شناخت بدون اندیشه سیاسی امام خمینی به گونه‌ای با دیگر ابعاد اندیشه‌ای ایشان در پیوند است که نمی‌توان بدون شناخت آنها مبانی و مؤلفه‌های اصلی اندیشه سیاسی ایشان را دریافت. از این‌رو نگارنده سعی کرده است در فصول مختلف کتاب حاضر، با بهره‌گیری از رویکردی بین‌رشته‌ای، چنان‌که در فصل اول توضیح داده شده است، به وجوه دانشی مختلف اندیشه سیاسی امام خمینی بپردازد. البته این وجوه مختلف، ضمن تکثر مثبتی که به اندیشه امام می‌دهد، در «متعالی» و «توحیدی» بودن وحدت می‌یابد.

اثر حاضر در ادامه کتاب‌ها و مقالاتی که نگارنده تا کنون درباره اندیشه

سیاسی امام خمینی منتشر کرده است، گامی نو در راستای ارائه و معرفی اندیشه سیاسی ایشان محسوب می‌شود. البته پرونده اندیشه سیاسی امام خمینی نزد نگارنده باز است و امیدوارم بتوانم در آینده آن را از وجوه دیگری بررسی و ارائه کنم؛ چنان‌که وجوه امنیتی اندیشه ایشان بررسی و بخش‌هایی از آن منتشر شده است.

در اولین اثر حاضر مدیون زحمات و تلاش‌های افراد مختلفی هستم که از همه آنان تشکر می‌کنم. آقای دکتر منصور میراحمدی، دکتر شریف لک‌زایی و سرکار خانم دکتر ... به دلیل مطالعه اثر و یادآوری نکات سودمند، سرکار خانم دکتر راضی راعی به جهت همکاری در افزودن قسمت اهداف و منابع مطالعاتی در آغاز و ایا، هر و بل، که بر غنای بعد آموزشی اثر افزود، آقای رضا لک‌زایی به‌خاطر همکاری در وین اثر و همکاری ویژه در تحقیق و تدوین برخی از فصول از جمله فصل چهارم و مسئولان محترم دانشگاه باقرالعلوم (ع)، به‌ویژه همکارانم در گروه علوم سیاسی و پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و نیز همکاران حوزه پژوهش به دلیل فراهم کردن زمینه‌های انجام این پروژه تشکر می‌کنم. به‌طور خاص از همه دانشجویان و طلاب عزیزی که در این کارهای اندیشه سیاسی امام خمینی به پویایی مباحث کمک کردند و نیز همکاران دانشگاهی که در کارگاه‌های اندیشه سیاسی امام از طریق مباحثه به شکل‌گیری و تقویت ایده‌های نگارنده مدد رساندند سپاسگزاری می‌کنم. بی‌شک همسر و فرزندانم به گونه دیگری مدیونم که از آنان نیز قدردانی می‌کنم. در پایان اهدا می‌کنم این اثر را به امام خمینی و تمامی شهدای راه حق و حقیقت، به‌ویژه برادر عزیزم سردار شهید حاج حبیب لک‌زایی.

نجف لک‌زایی

دانشیار علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم (ع)